

Євген Костянтинович Чернухін,
кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник
відділу фонду юдаїки Інституту рукопису
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
ORCID: 0000-0003-4906-0787
e-mail: geikle@hotmail.com

ГРАМОТА ВСЕЛЕНСЬКОГО ПАТРІАРХА ЄРЕМІЇ II ПРАВОСЛАВНОМУ БРАТСТВУ РІЗДВА ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ В РОГАТИНІ (З КОЛЕКЦІЇ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО В ІНСТИТУТІ РУКОПISУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО)

Мета роботи. Розгляд структури, змісту, текстологічних особливостей, супутніх записів грамоти, наданої в 1589 р. Вселенським патріархом Єремією II православному братству Різдва Пресвятої Богородиці в Рогатині, критичне видання тексту з перекладом. **Методологія дослідження** передбачає комплексне використання порівняльного та емпіричного методів дослідження історичних документів із залученням спеціальних методів кодикології та палеографії. **Наукова новизна.** Вперше проведений детальний текстологічний аналіз грецької грамоти. Представлено відомості стосовно пізнішого втручання до первісного тексту, встановлено особу виконавця. Висловлено припущення щодо мети внесення змін, наведено й прокоментовано супутні записи, представлені ілюстрації, оригінальний текст і переклад. **Висновки.** Надана в 1589 р. Вселенським патріархом Єремією II православному братству Різдва Пресвятої Богородиці в Рогатині фундаційна грамота була підписана й затверджена більшістю православних ієрархів Речі Посполитої. Пізніше, в 1616–1617 рр., грамота була використана вже за інших політичних обставин для подальшої оборони прав рогатинських братчиків. При цьому до тексту грамоти було внесено відповідні зміни рукою митрополита Монемвасійського Іоасафа, який залишив на грамоті свій підпис. Цей виправлений текст був пізніше ще раз підтверджений митрополитом Київським Петром Могилою.

Ключові слова: патріарх Єремія II, православні братства, Рогатин, митрополит Монемвасійський Іоасаф, патріарші грамоти, грецькі рукописи.

Актуальність дослідження обумовлена недостатністю вивчення окремих сторінок історії Церкви на українських теренах, браком відомостей стосовно історії православних братств у Рогатині. Дослідження й публікація давніх документів сприятимуть як більш об'єктивному висвітленню історії Церкви в Україні в цілому, так і відтворенню історії окремих церковних інституцій, церковних зв'язків та окремих знаменних подій.

Аналіз досліджень і публікацій. Попередні нечисленні публікації, дотичні до грамоти патріарха Єремії, наданої братчикам у Рогатині в 1589 р., містили лише короткі описи документа, мали узагальнюючий характер, а видання

тексту було здійснене за копією, зробленою з оригіналу до внесення в нього змін. Так, первісний текст грамоти в церковнослов'янському перекладі був надрукований 1868 р. у збірнику А. С. Петрушевича (1821–1913) [1, с. 117–118]. Грецький текст був оприлюднений пізніше, під час видання актових пам'яток за документами Львівського ставропігійного братства [2, с. 60–61]. Найповніше оригінал грамоти описаний у каталогах грецьких рукописів у зібраннях Києва [3, с. 209] та колекції митрополита Андрея Шептицького в ІР НБУВ [4, с. 23–24]. Проте формат цих видань не передбачав глибшого вивчення текстологічних особливостей документа або відтворення історичних контекстів його створення та подальшого використання.

Мета дослідження – повніше дослідити текст документа, зокрема підтверджувальні записи, і на підставі отриманих результатів встановити можливу мету внесення змін до первісного тексту. Встановити авторів або виконавців записів. Здійснити критичне видання тексту документа, його переклад.

Виклад основного матеріалу. Грамота зберігається у фонді XVIII ІР НБУВ. Документи фонду надійшли до Києва зі Львова у процесі або після ліквідації Греко-Католицької Церкви навесні 1945 р. [5, с. 3–15]: Як і більшість давніх матеріалів ф. XVIII, грамота була вміщена в жовтий конверт Львівської греко-католицької митрополічної консисторії, в якій, вірогідно, й зберігалась упродовж багатьох років, перебуваючи у складі особистої колекції митрополита Андрея або так званого «архіву Унії» [6, с. 61–65]. Де зберігалася грамота в давніший період, наразі невідомо. Старі шифри на конверті (№ 135; 76; 2666–106) та на самій грамоті (№ 230; Ч: 6) – відносно нові і не пояснюють нам, де саме вона перебувала упродовж століть.

Грамота була написана на аркуші пергаменту малого формату розміром приблизно 430x275 мм, жовтуватого кольору, виробленого «під замшу». Після укладання основного тексту грамота була складена і скріплена печаткою. При цьому утворився загорток розміром близько 50 мм. У подальшому відбиток патріаршої печатки на воску був утрачений, наразі збереглися лише фрагменти дерев'яного футляра (кустодії) та частина жовто-червоного плетеного шнура в позолоченій канителі, що проходить через отвори в загортку.

Основний текст грамоти складають 20 рядків, над ними записана титуляція патріарха Єремії II. Первісне брунатне чорнило, яке вживав писар, помітно вицвіло від часу і набуло рудого відтінку. Титуляція патріарха та основний текст записані грецьким скорописом однієї руки. Почерк писаря доволі «незбалансований», крупний і «широкий», з коливаннями літер навколо умовного центру, з окремими похибками у правопису, але з очевидним намаганням дотримуватися класичних норм у передаванні наголосів і придихів. Скорочення літер типові, але нечисленні, характерні для тогочасних канцелярських текстів. Ім'я писаря нам відоме за іншими документами й рукописними книжками, що їх досліджував Б. Л. Фонкич [7, с. 194–199]. Це – великий логофет Великої церкви Ієракс, рукою котрого записані ще дві грамоти патріарха Єремії II, що зберігаються у Львові [8, с. 353–354 (№ 708), 356 (№ 713)].

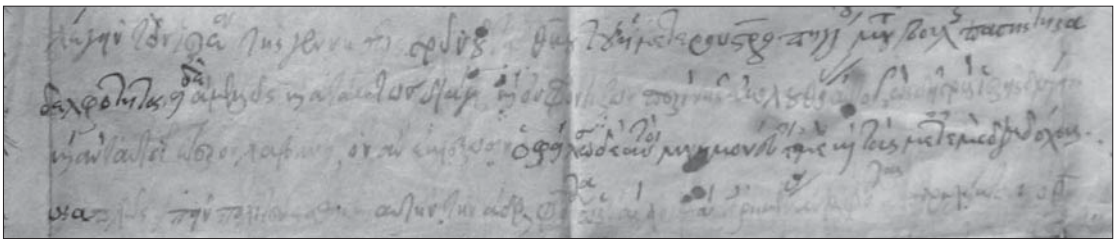
Грамоту власноручно підписав патріарх Єремія II Транос (1530–1595), який обіймав Вселенський престол тричі: в 1572–1579, 1580–1584, 1587–1595 рр. Відзначився він, зокрема, тим, що в 1588–1589 рр., під час тривалої подорожі до Москви (або повернення звідти) через землі Речі Посполитої, зустрічався з багатьма українськими ієрархами та сприяв зміцненню православ'я Східного обряду на українських теренах. Московська ж місія патріарха закінчилася заснуванням Московського патріархату і висвяченням 26 січня 1589 р. на новий патріарший престол митрополита Московського Йова (1525–1607).

Трохи нижче грамоту підписали українські православні ієрархи. Так, безпосередньо під підписом патріарха Єремії бачимо (ліворуч) підпис єпископа Львівського, Галицького та Кам'янець-Подільського (з 1576 р.) Гедеона Балабана (1530–1607) та (праворуч) підпис єпископа Луцького та Острозького (з 17 вересня 1586 р.) Кирила Терлецького († 1607). Ці підписи наразі перебувають під загортком і тому збереглися краще.

На загортку (з лівого боку) підписались архієпископ і митрополит Київський та Галицький (з 27 липня 1589 р.) Михайло Рагоза († 1599), а нижче – єпископ Володимирський (з 1576 р.) та архімандрит Київський (з 1574 р.) Мелетій Хребтович († 1593). Праворуч від шнура залишили свої підписи ще два єпископи – Пінський і Туровський Леонтій Пелчицький († 1595) і нижче – єпископ Хелмський (з 1585 р.) Дионісій Збируйський († 1603). Проте ці останні власноручні підписи на загортку доволі затерті, чорнило вицвіло, і літери майже не прочитуються.

На відміну від більшості історичних документів історія тексту цієї грамоти була продовжена після її написання й затвердження згаданими особами.

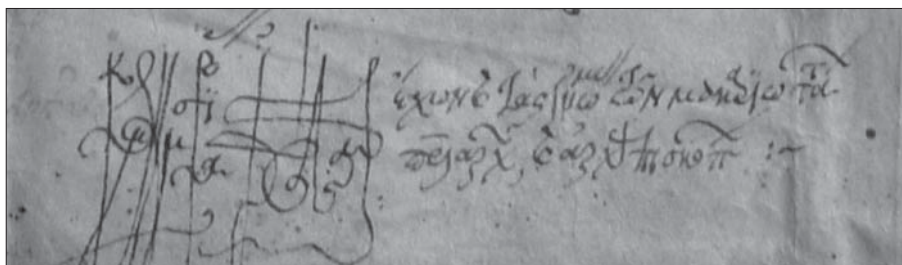
У 15–16-му та 17–18-му рядках грамоти легко розрізняються два пізніші втручання в первісний текст іншою рукою та чорним чорнилом.

Зміна тексту стосувалася тієї частини грамоти, де йшлося про обрання настоятеля храму з підпорядкуванням львівському єпископові: «за згодою місцевого єпископа і вигнати його, якщо...»; і далі знову про обрання нового: «за згодою тогочасного єпископа Львова, як сказано...». Натомість у новій редакції патріарх нібито надає братчикам «дозвіл обирати ієрея храму Різдва Богородиці нашої ставропігії згідно з волею всього братства», а далі накладає на них обов'язок «поминати мене й моїх наступників». Очевидно, що це суттєво змінювало статус братства та його підпорядкування.

Ці два додані тексти лексично й синтаксично інкорпоровані до загального стилю грамоти і, в певному сенсі, «могли» бути в її змісті. У 16-му та 18-му рядках цією ж рукою наведені або додані наголоси, придиhi та деякі інші діакритичні знаки над первісним текстом задля «відновлення» згаслих позначок або з метою зменшення враження від контрасту старого та доданого текстів.

З'ясувати ім'я виконавця записів «у новій редакції» допомагає запис на лівому березі грамоти. Власне, там добре читаються два підтверджувальні записи. Той, що ліворуч, зробив архієпископ і митрополит Київський та Галицький (з 8 квітня 1633 р.) Петро Могила (1596–31 грудня 1646 р.). Праворуч від нього знаходяться підпис і запис грецькою мовою митрополита Моне́мвасійського Іоаса́фа.

Характерний почерк митрополита Іоаса́фа, за визначенням Б. Л. Фонкича, «монемвасійської школи» [9, с. 154–158], і колір чорнила дозволяють припустити, що саме його рукою були зроблені правки до основного тексту грамоти.

Розглядаючи питання датування всіх перелічених підписів, стає очевидним, що раніше згадані ієрархи української Церкви підписували грамоту після патріарха Єремії, але конкретний час і порядок підписів нам невідомий. Виходячи з титуляції, можна припустити, що всі ієрархи мали можливість уже після видання грамоти восени 1589 р. поставити на ній свої підписи. Для окремих осіб крайнім терміном підтвердження грамоти є дата їхньої смерті, проте видається, що підписи були поставлені в невеликий проміжок часу, можливо, ще за перебування патріарха в містах Західної України, вірогідно – в Замості, і майже одночасно. Принаймні про це опосередковано свідчать такі самі підписи майже всіх згаданих осіб на інших грамотах 1589 – початку 1590-х років, наданих різним церквам або братствам Західної України. У кожному разі, це підтвердження грамоти мало відбуватися до приєднання ієрархів до Унії або ж принаймні до періоду активного обговорення планів про «з'єдинення» Церков, тобто до 1595 р.

Час унесення змін до тексту грамоти визначається часом присутності в Україні в 1616–1617 рр. митрополита Моне́мвасійського Іоаса́фа. Розшукати докладні відомості про цього монемвасійського митрополита допоки ще не пощастило. Його ім'я зазначають В. Містакідіс [10, с. 200] та К. Сатас [11, с. 555] як такого, що був на посаді поміж Леонтієм (у 1606 р.) та Германом (з 1611 р.) і був звержений із сану 1607 р. В українській історії ім'я митрополита Іоаса́фа майже не згадується. Проте в ЦДІАЛ України зберігається підтвердна грамота, видана

Іоасафом Львівському братству, написана в Унівському монастирі 1616 р. [12; 13, с. 282–289]. Те, що колишній митрополит роздавав різного роду підтвердження на українських теренах, не є чимось незвичайним, надто неканонічним. Позбавлення сану, видане одним із патріархів, доволі часто скасовували його наступники, а відтак постраждалий формально повертався до лав вищого священства і міг навіть виконувати важливі доручення Константинопольської церкви. (А ось повернути собі кафедру або одержати нову вдавалося не всім).

Чи можна вважати втручання в первісний текст грамоти фальсифікацією, є цікавим питанням. Оскільки митрополит Іоасаф залишив на берегах грамоти свій власноручний підпис, солідаризуючись у ньому з іншими архієреями, можна припустити, що він особисто так не вважав, будучи нібито офіційним представником Вселенського престолу і маючи відповідні повноваження. Проте ця офіційність або неофіційність його присутності на теренах Речі Посполитої нічим не підтверджена, окрім його власних «благословенних» записів, а тому може бути легко оскаржена.

Нарешті, власноручний підпис Петра Могили, можливо, з'явився у два перші місяці після квітня 1633 р., коли польська влада прихильно поставилася до його обрання й затвердила на київській катедрі, а сам він, перебуваючи у Львові, налагоджував зв'язки із західноукраїнськими братствами.

Вірогідно, що вже невдовзі після надання грамоти Рогатинському братству або принаймні ще за життя тих перших осіб, що залишили на ній свої підтвердні записи, її текст був записаний до «Альбому» Львівського ставропігійного братства [14; 15]. Саме цей текст і був виданий 1868 р. у церковнослов'янському перекладі у збірнику А. С. Петрушевича [1, с. 117–118], а грецький текст грамоти за тим же джерелом був виданий 1895 р. у книзі «Diplomata statutaria» з тим самим перекладом та коротким коментарем [2, с. 60–61]. Власне, це останнє видання й дозволяє нам відновити первісний знищений текст грамоти, що був заміненний двома новими частинами зі словами, прийнятнішими для Рогатинського братства, а відтак саме воно має бути визнане ініціатором зміни первісного тексту на свою користь. Порівнюючи оригінальний текст грамоти з публікацією в «Diplomata», не можна не зауважити фактичної нетотожності текстів не тільки в частині очевидних вищезазначених інтерполяцій, але й у написанні окремих слів. Проте ці дрібні розбіжності цілком укладаються у статистичну вірогідність помилок або свідомих виправлень, що їх зробили давній львівський копіїст або сучасніший його колега при підготовці видання «Альбому» Львівського ставропігійного братства в 1895 р.

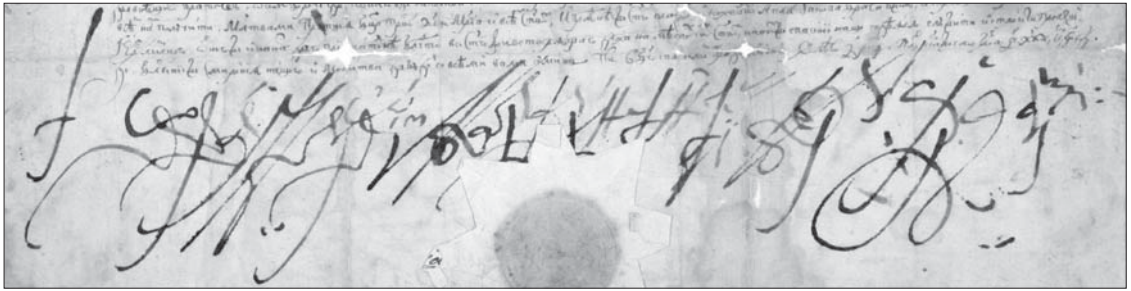
Із заголовка над текстом копії грамоти в «Альбомі» Львівського ставропігійного братства дізнаємося, що місцем укладання грамоти був «Кам'янець-Подільський суд». Отже, саме в Кам'янці могла відбутися зустріч рогатинських братчиків із патріархом, а, можливо, і з тими першими особами, що підписалися на грамоті.

Повертаючись до внесених до тексту змін, зазначимо, що церква Різдва Пресвятої Богородиці в Рогатині, мабуть, ніколи не була «ставропігійною», як це

стверджується в доданих словах, а саме братство було доволі пересічним, одним із багатьох інших православних братств на теренах Речі Посполитої [16]. Ці пізніші зміни в тексті грамоти були покликані зміцнити статус братства в протистоянні з очевидними загрозами, що виникли після прийняття Унії 1596 р. майже всіма тими особами, що її підписали. Різке загострення протистояння рогатинських православних із представниками Католицької та «з'єдиненої» Церков могло спричинити й смерть єпископа Львівського Гедеона Балабана в 1607 р. Його наступник Єремія Тиссаровський († 1641) правив за умов подальшого пониження статусу православних і навряд чи міг сповна обороняти права церкви й братства, а, можливо, й сам якось зазіхав на права братчиків [17, с. 218]. Відтак рогатинська конфратернія вдалася до зміни тексту грамоти в частині «підпорядкування місцевому єпископу» й надала своїй церкві статус «ставропігійної», а разом і зобов'язання поминати вселенських патріархів.

Зважаючи на час унесених до тексту змін – 1616–1617 рр., легко припустити, що бажання змінити статус братства цілком укладається у тренди тогочасного національного руху за відновлення або легітимізацію Східного православного обряду, в якому чільне місце посіли представники грецького духовенства.

Завершуючи цю історію, не можна не згадати про ще одну грамоту, що її одержали рогатинські обивателі. Процес її надання дуже нагадує попередній. Як відомо, Єрусалимський патріарх Феофан III (1570–1644) теж досить тривалий час перебував у Росії та в Україні, переважно в Києві, упродовж 1619–1620 рр. [18, с. 212–218; 19; 20]. Одна з його численних грамот була видана «обивателям града Рогатина храма Пресвятого Животворящего Духа» [4, с. 28]. Грамота, або «хартія», була надана на утвердження і благословення братства при церкві. Вона також не є наданням патріаршої ставропігії, як це було цілком очевидно і в попередньому випадку. Як і більшість тогочасних грамот патріарха Феофана, вона типова за змістом і укладена церковнослов'янською мовою, місцевими, вірогідно київськими, писарями [21; 22]. Місце й час видання грамоти зазначені в належному місці, але число й місяць не вказані. Отож, найвірогідніше, як це зазначає історіографія, грамота була надана рогатинцям десь у вересні–жовтні 1620 р. Більша частина тексту грамоти витримана в характерному для тієї доби і патріарших грамот дискурсі з посиланнями на Святе Письмо та св. Апостолів. Одначе в перших рядках грамоти читаємо, що, «ідуци з Великої Росії» від «князя» Михайла Федоровича Московського (1596–1645, обраний царем у лютому 1613 р.), «случися посетити» патріархові град Київ, де, власне, й надається благословення рогатинцям. На відміну від попередньої «вселенської», ця «єрусалимська» редакція «благословення» не містить жодних указівок щодо устрою або церкви братства чи його «недоторканності», обмежуючись формальним схваленням способу братського життя як угодного Богові.

Чому подання 1620 р. зробили братчики «іншої» рогатинської церкви (не Різдва Богородиці), невідомо. Можливо, подавати на підтвердження нещодавно змінений Моне́мвасійським митрополитом документ було надто небезпечно, і подавці супліки змінили свою формальну «адресу». Не виключено, що йдеться про зовсім іншу громаду Рогатина або ж дві міські парафії злилися до однієї, а церква Святого Духа стала престижнішою за певних тогочасних обставин. До речі, вона є такою й нині, увійшовши до низки українських дерев'яних церков за списком ЮНЕСКО. Церква відома також за легендою про Роксолану та її батька, нібито рогатинського священика, а також за дискусіями стосовно датування цієї споруди – зазвичай дату заснування відносять до першої половини XVII ст., що, власне, й підтверджує зазначена грамота Єрусалимського патріарха Феофана III.

Висновки. Зовнішній огляд та текстологічне дослідження грамоти Вселенського патріарха Єремії II, наданої 1589 р. православному братству при церкві Різдва Пресвятої Богородиці в Рогатині, дозволяє стверджувати, що первісний текст на оригіналі грамоти був затертий і замінений іншим, який, поза всяким сумнівом, мав краще слугувати інтересам братчиків. Це втручання було наслідком певних ієрархічних змін і особливостей тогочасної конфесійної політики уряду Речі Посполитої. Виконавцем запису був колишній митрополит Моне́мвасійський Іоасаф, який представляв Константинопольську Церкву на теренах Речі Посполитої в 1616–1617 рр. Між тим, уже в 1620 р. православні Рогатина, об'єднані навколо іншої церкви – Святого Духа, теж звернулися за благословенням для свого братства до Єрусалимського патріарха Феофана III, який на той час перебував із візитом у Києві. Обидва братства мали діяти й надалі, позаяк братчики при церкві Різдва Пресвятої Богородиці подали оригінал патріаршої грамоти Єремії II з унесеними до нього змінами на підпис митрополиту Київському Петру Могилі. Подальші дослідження мають показати характер відносин між православними братствами Рогатина, розкрити їхні зв'язки зі Східними патріархатами, особливості відносин з очільниками Львівсько-Галицької митрополії.

ДОДАТОК

Ερεμία ΙΙ Τρανός, πατριάρχ Κωνσταντινοπολιτικός, про надання братству при ставропігійній церкві Різдва Пресвятої Богородиці в Рогатині прав, подібних до тих, що ними володіють Віленське та Львівське братства.

1589 р., [жовтня/листопада], індікту 3.

IP НБУВ. Ф. XVIII. № 33.

Текст¹:

† Ἰερεμί(ας) ἐλέω θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος κων(σταντ)ινουπόλε(ως) νέ(ας) ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς π(ατ)ριάρχης
† τοῦ κυρίου λέγοντος ὅπου εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς ἐν τῷ ἐμῷ ὀνόματι συνηγμένοι, ἐκεῖ ἢ ἐν μέσῳ αὐτῶν εἴμι² ὅθεν καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ ναοῦ τῆς γεννήσεως τῆς θεοτόκου τῆς Ἰούσης ἐν τῷ παζαρίῳ τοῦ ραγχαντινίου ἐξ ἰωκί(ας)³ προαιρέ[σε]ως καὶ ἀγαθῆς γνώμης ἢ αὐτῶν, ἐκινήθησαν καὶ ἠγάπησαν ἀδελφικῶς ζῆν καὶ πολιτεύεσθαι ἐν ὁμονίᾳ ἢ καὶ εἰρήνῃ, ὡς χρὴ καὶ ὠφίλει διάγειν τοὺς εὐσεβεῖς καὶ ὀρθοδόξους χριστιανούς, ἢ καὶ τὰ συναζόμενα ἐκ τῆς κοινῆς συνδοσίας καὶ συνεισφορᾶς δαπανᾶσθαι ἢ εἰς καλιεργίαν καὶ βελτίωσιν καὶ εὐπρέπειαν τοῦ εἰρημένου θεοῦ ναοῦ τῆς Ἰουγενήσεως τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου μαρίας. καὶ εἰς ἢ ἐλεημοσύνην καὶ βοήθειαν τῶν πενήτων καὶ δεομένων. ἐζήτησαν λαβεῖν εὖλο ἢ γίαν καὶ βεβαίωσιν παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος ἡδούσα οὖν τὴν πρόφασιν καὶ τὴν αἴτησιν αὐτῆς τῆς εἰρημένης ἀδελφότητος εὐλογον, ἀποφαίνεται Καὶ ἐν ἀγίῳ παρακελεύε(ται) ἢ πν(εύματ)ει εἶν(αι) καὶ διαμένειν αὐτὴν ἀνενόχλητον καὶ ἀτάραχοι εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα παρὰ μηδενὸς ἢ ἐναντιουμένην, ἢ ἐπηρεαζομένην, ἐν βάρει ἀργίας ἀσυγγνώστου καὶ ἀφορισμοῦ ἀλλύτου καὶ αἰωνίου τοῦ ἢ παρὰ θεοῦ ὡς καὶ τὰς λοιπὰς ἀδελφότητας, βιλῆνης τε καὶ λεοβί(ας). ἔχωσι δὲ καὶ αὐτοὶ ἄδειαν ἐκ ἢ λέγειν τῶν ἱερέων τῆς γεννήσεως τοῦ ναοῦ τῆς θεοτόκου⁴ [τοῦ ἡμετερου σ(αυ)ροπηγίου μ(ε)τ(ὰ) βουλ(ῆ)ς πάσης τῆς ἀδελφοτητας εἰ δὲ]⁵ ἀμελῶς καὶ ἀτάκτως διάγει, καὶ οὐ φροντίζων περὶ τῆς ἀκολουθεί(ας) αὐτοῦ, ὡς δεῖ τοὺς ἱερεῖς διάγειν. ἢ καὶ ἀντι

¹ Усі тексти видаються в дипломатичній редакції – «як у джерелі». У примітках зазначаються лише значні правописні помилки в написаннях слів або рідкісні словоформи.

² Мат. 18, 20.

³ =οικίας.

⁴ Наступні слова грамоти були записані замість витертих. В «Альбомі» Львівського ставропігійного братства читаємо: μετὰ καὶ συγγνώμης τοῦ κατὰ τόπον ἐπισκόπου, καὶ ἐξωθεῖν αὐτὸν, ἐάν...

⁵ Далі продовження оригінального тексту.

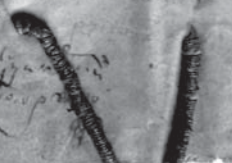

Handwritten header text in Church Slavonic script, including a cross symbol and the name of the Patriarch.

Main body of handwritten text in Church Slavonic script, consisting of several lines of dense cursive writing.

Handwritten text at the bottom of the main body, possibly a signature or a specific address, including the name 'Єремїи'.

Handwritten text in the bottom left corner, possibly a date or a reference to the document's origin.

Грамота патріарха Єремїи II православному братству Різдва Пресвятої Богородиці в Рогатині. 1589 р. IP НБУВ. Ф. XVIII. № 33.

αὐτοῦ ἕτερον λαβάνη, ὃν ἂν ἐκλέξωσιν ¹[όφείλωσι δὲ αὐτοὶ μνημονεύ(ειν) ἐμὲ καὶ τοὺς μετ' ἐμὲ διαδόχους. Ἰωσά] ²πλῶς εἰπεῖν πολιτεύεσθαι αὐτὴν τὴν ἀδελφότητα ὡς τὰς λοιπὰς εἰρημέν(ας) ἀδελφότητας ἀπαραλέκτως, ὅθεν ἰ καὶ τὴν περὶ τούτων δήλωσιν καὶ ἀσφάλειαν, ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν σιγίλλωδουν³ γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος ἰ καὶ ἐπεδώθη τῇ ἀδελφότη(ητι) τῆς γεννήσις τῆς ἀειπαρθένου μαρίας καὶ θεοτό(κου) ἐν ἔτι ζῆι ἰν(δικτιῶν)ος γ' ἐν μηνὶ [όκτω/νοε]μβρίου
† ἱερεμί(ας) ἐλέω θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως ἰ Νέας ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς π(ατ)ριάρχης

Підтвердні записи:

(під загорткою):

1. (ліворуч) Гедew(н) Болоба(н) епи(ско)пъ лво(вс)ки(й) / гали(ц)ки(й) и каме(н)ца по(до)л(с)кого
2. (праворуч) Кири(л) терле(ц)ки(й) Бо(же)ю м(ил)о(ст)ью / еписко(п)луцки и wстро(жс)ки(й) / вла(с)ною рукою

(на загортку):

1. (ліворуч) Мих(ай)ло а(р)хиеписко(пъ) мит(р)ополи(тъ) киє(в)ский | галицки(й) и всея руси рукою [власною]
2. Меле(н)т(ий) хребтови(ч) еписко(п) во(ло)диме(рс)кий / а(р)хима(нд)р(ит) киевский вла(с)ною рукою
3. (праворуч) [лео(н)тий] [пє(л)чи(ц)кий] епи(с)коп пинский / и ту(р)овский архима(н)дрит лещинский рука / власна
4. [дио]нисий [зби]ру(й)ский епи(с)ко(пъ) хол(мский) / бел(з)ки(й) власна рука

Записи на лівому березі:

1. Петръ Могила м(и)л(ос)тїю б(о)жією А(р)хіеп(иско)пъ Митрополи(тъ) | Кїевскїй Галицкїй и всея Россїи Еξα(р)хъ с(вя)т(ѣ)шаго Великаго Ап(ос)толь | ск(аго) Кон(с)тантинопо(ль)скаго Θρωну А(р)хіма(н)д(ρι)т Пече(р)скїй Кїє(в)скїй | рукою вла(с)ною
2. † ὁ μονεμβασί(ας) ἰωάσαφ ἐχων(τος) τὰς γνώμας τῶν μακαριωτάτ(ων) ἰ π(ατ)ριαρχ(ῶν), καὶ ἀρχιεπισκόπ(ων)

Переклад:

Єремія, милістю Божою архієпископ Константинополя Нового Риму і Вселенський патріарх

¹ Знову втручання в первісний текст. У «Альбомі» читаємо: μετὰ συγγνώμης τοῦ κατὰ καιροῦς ἐπισκόπου Λιοβίου, ὡς εἴρηται, καὶ ἀ]πλῶς...

² Кінець вставки.

³ Це прикметник від слова «σιγίλλιον» (лат. sigillum) – «сигілій» (форма зовнішніх актів візантійських імператорів, а пізніше – соборних постанов Вселенського патріархату).

† Сказав Господь: «де є дві або три особи в мені зібрані, я серед них»¹, отак і брати храму Різдва Богородиці, що на ринковому майдані в Рогатині, з їхнього власного розсуду й благої думки зрушилися й забажали у братстві жити й порядкуватися у згоді й мирі, як і личить, і корисним є поводитися шановним православним християнам, а все зібране зі спільної данини й пожертв витратити для плекання й поліпшення, і порядкування вказаного Божого храму Різдва Пресвятої Владичиці нашої Богородиці Приснодіви Марії, а також задля милостині й допомоги нищим і нужденним. І попросили вони надати їм на те благословення й підтвердження Нашої Мірності. Отож, уважаючи привід і супліку вказаного Братства розумними, цим стверджується і в Святому Дусі наказується бути й залишатися йому недоторканим і нетурбованим так само, як іншим Братствам, Віленському та Львівському, в усьому колі віків без супротиву або впливу жодного, за умов покарання його непрощеною забороною у священстві і відлученням нерозв'язним і вічним від Бога.

Отож матимуть і вони дозвіл обирати ієрея храму Різдва Богородиці [нашої ставропігії згідно з волею всього братства, а коли]² ж безпорадно й неправильно буде він себе поводити і не буде дбати про службу свою, як це личить ієреям, нехай замість нього візьме іншого, якщо його оберуть, [мусять же вони поминати мене й моїх наступників, щоби]³, просто кажучи, управлятися тому братству, як іншим названим братствам, незмінно. Отож задля цього зголошення і безпеки видана ця сигілійна грамота Нашої Мірності і вручена Братству Різдва Приснодіви Марії Богородиці в рік 7098, індікту 3, у місяці жовтні / [листопаді?].

Єремія, милістю Божою архієпископ Константинополя Нового Риму і Вселенський патріарх

Гедеон Балабан, єпископ Львівський, Галицький і Кам'янця-Подільського
Кирило Терлецький, єпископ Луцький і Острозький, власною рукою
(на загортку, з лівого боку)

Михайло Рагоза, архієпископ і митрополит Київський, Галицький і всієї Русі, рукою власною

Мелетій Хребтович, єпископ Володимирський, архімандрит Київський, власною рукою
(з правого)

Леонтій Пелчицький, єпископ Пінський і Туровський, архімандрит Лещинський рука власна

Дионісій Збируйський, єпископ Хелмський і Белзький, рука власна
(на лівому березі)

¹ Мат. 18, 20.

² У тексті з «Альбому» братства читаємо: «за згодою місцевого єпископа і вигнати його, якщо...».

³ Це додані слова. В «Альбомі» читаємо: «за згодою тогочасного єпископа Львова, як було сказано...».

Петро Могила, милостю Божою Архієпископ митрополит Київський, Галицький та всієї Росії, екзарх святішого Великого Апостольського Константинопольського трону, архімандрит Печерський Київський, рукою власною
Монемвасії Іоасаф, дотримуючися поглядів блаженніших патріархів та архієпископів

Список використаних джерел

1. Петрушевич А. С. Акты, относящиеся к истории южно-западной Руси. Львов, 1868. 203 с.
2. *Diplomata statutaria a patriarchis orientalibus confraternitati stauropigianaе leopoliensi a. 1586–1592 data*. Ed. Milkowicz, W. Leopoli, 1895. Т. 2.
3. Чернухін Є. Грецькі рукописи у зібраннях Києва. Каталог. Київ ; Вашингтон, 2000. 378 с.
4. Чернухін Є. Колекція рукописів та архів митрополита Андрея Шептицького: Каталог фонду XVIII Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Київ, 2011. 242 с.; іл.
5. Чернухін Є. Архів Львівської Греко-Католицької митрополичої консисторії та архів Андрея Шептицького в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: погляд археографа та питання реконструкції джерел // Рукописна та книжкова спадщина України. Вип. 11. Київ, 2007. С. 3–15.
6. Шестакова Н. Колекція архіву історії унії у фонді «Греко-католицька митрополича консисторія у Львові» в ЦДІАЛ України // Студії з архівної справи та документознавства. Львів, 2001. Т. 7. С. 61–65.
7. Фонкич Б. Л. Новые работы по истории греческой культуры послевизантийского периода // Византийский временник. Т. 36. С. 194–199. Москва, 1975.
8. Каталог пергаментних документів Центрального державного історичного архіву УРСР у Львові. 1233–1799 / укл. О. А. Купчинський, Е. Й. Ружицький. Київ: Наукова думка, 1972. 675 с.
9. Фонкич Б. Л. К вопросу о происхождении Ивирского списка гомилий Фотия о нашествии россос на Константинополь // *Byzantinoslavica*. 42. Прага, 1981. С. 154–158.
10. Μυστακίδου Βασιλείου. Επισκοπικοί κατάλογοι // *Επετηρίς της Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών*. Т. 12. Αθήνα, 1936. Σ. 139–238.
11. Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη ή Συλλογή ανεκδότων μνημείων της Ελληνικής Ιστορίας / επιστοασία Κ. Ν. Σάθα. Т. 3. Αθήνα, 1872. ριγ', 642 σ.
12. Центральний державний історичний архів України в місті Львові. Ф. 129, оп. 1, № 305.
13. Фонкич Б. Л. Палеография греческих грамот Львовского братства // *Palaeoslavica*. Прага, 2002. Т. X. № 2. С. 282–289.
14. Шустова Ю. Э. Документы Львовского Успенского Ставропигийского братства (1586—1788): Источниковедческое исследование. Москва, 2009. 648 с.
15. Фонкич Б. Л. «Кодекс» Львовского Успенского братства (к истории рукописи в конце 1580 — начале 1640-х гг.) // Россия и христианский Восток. Вип. 4-5. Москва, 2015. С. 140–162.

16. Ісаєвич Я. Братства та їх роль у розвитку української культури XVI–XVIII ст. Київ, 1966. 250 с.
17. Скочиляс І. Галицька (Львівська) єпархія XII–XVIII ст.: організаційна структура та правовий статус. Львів, 2010. XXIV, 832 с.
18. Фонкич Б. Л. Иерусалимский патриарх Феофан и Россия. Обзор греческих грамот Центрального государственного архива древних актов // Иерусалим в русской культуре / сост. и отв. ред. А. Л. Баталов, А. М. Лидов. Москва: Наука, 1994. С. 212–218.
19. Апанович К. О. Иерусалимский патриарх Феофан и восстановление православной иерархии 1620 года в Речи Посполитой: религиозный и политический аспекты // Вестник Полоцкого государственного университета. Серия А: гуманитарные науки. Новополоцк, 2013. № 9. С. 59–65.
20. Ченцова В. Г. Портреты иерусалимского патриарха Феофана на грамотах // Древняя Русь. Вопросы медиевистики. Москва, 2015. Т. 3 (61). С. 136–137.
21. Грамота Иерусалимского патриарха Феофана, учреждающая при Киевском Богоявленском братстве, патриаршую Ставропигию. 1620. Мая 26 // Сборник материалов для исторической топографии Киева и его окрестностей. Отдел III. Известия грамот и документов. Киев: типография Е. Я. Федорова, 1874. С. 61–63.
22. Сухих Л. А., Страшко В. В. До перебування 1620 року Єрусалимського патріарха Теофана в Києві // Архіви України. Київ, 2012. № 1. С. 217–229.

References

1. Petrushevich, A. S. (1868). *Akty, odnosiaschchiesia k istorii yuzhno-zapadnoi Rusi* [The Acts on the history of South-West Rus]. Lviv. [In Russian].
2. *Diplomata statutaria a patriarchis orientalibus confraternitati stauropigianaе leopoliensi a. 1586–1592 data.* (1895). Vol. 2. Lviv. [In Latin].
3. Chernukhin, Ye. (2000). *Hretski rukopysy u zibranniakh Kyieva. Kataloh* [Greek Manuscripts in the Collections of Kyiv. Catalogue]. Kyiv–Washington. [In Ukrainian].
4. Chernukhin, Ye. (2011). *Kolektsiia rukopysiv ta arkhiv mytropolyta Andreia Sheptytskoho: Kataloh fondu XVIII Instytutu rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Collection of manuscripts of Metropolitan Andrei Sheptytskyi: the Catalogue of the Fond 18 in the Institute of Manuscript of National V. I. Vernadskyi Library]. Kyiv. [In Ukrainian].
5. Chernukhin, Ye. (2007). *Arkhiv Lvivskoi Hreko-Katolytskoi mytropolychoi konsystorii ta arkhiv Andreia Sheptytskoho v Instytuti rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho; pohliad arkheohrafa ta pytania rekonstruktsii dzherel* [The archives of the Lviv Greek-Catholic Metropolitan Consistory and the archives of Andrei Sheptytskyi in the Institute of Manuscript of the National V. I. Vernadskyi Library of Ukraine: an archaeographer's view and the issue of proveniences]. In *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy* [Manuscript and Book Heritage of Ukraine], No. 11, pp. 3–15. Kyiv. [In Ukrainian].
6. Shestakova, N. (2001). *Kolektsia arkhivu istorii unii u fondi «Hreko-katolytska mytropolycha konsystoria u Lvovi» v CDIAL Ukrainy* [Collection of the Unia history in the

fond «Greek-Catholic Metropolitan Consistory in Lviv» in Central State Historical Archive of Ukraine in Lviv]. In *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva* [Studies on Archives and Documents]. No. 7, pp. 61–65. Lviv. [In Ukrainian].

7. Fonkich, B. L. (1875). *Novye raboty po istorii grecheskoi kultury poslevizantiiskogo perioda* [New works on the Greek history of the Post-Byzantine period]. In *Vizantiiskii vremennik* [Byzantine Chronographer]. Vol. 36, pp. 194–199. Moscow. [In Russian].

8. *Kataloh perhamentnykh dokumentiv Centralnoho derzhavnogo istorichnoho arkhivu URSR u Lvovi. 1233–1799.* (1972). [Catalogue of the vellum documents in Central State Historical Archive of USSR in Lviv]. O. A. Kupchynskii, E. I. Ruzhycky. (Comps.). Kyiv. [In Ukrainian].

9. Fonkich, B. L. (1981). K voprosu o proiskhozhdenii Ivirskogo spiska gomilii Fotia o nashestvii rosson na Konstantinopol [On the matter of the origin of the Iberian edition of the Photios' homilia about the Ross invasion into Konstantinopol]. In *Byzantinoslavica*. No. 42, pp. 154–158. Prague. [In Russian].

10. Μυστακίδου Βασιλείου. (1936). Επισκοπικοί κατάλογοι. In *Επετηρίς της Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών*. Vol. 12, pp. 139–238. Αθήνα. [In Greek].

11. *Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη ή Συλλογή ανεκδότων μνημείων της Ελληνικής Ιστορίας.* (1872). K. N. Σάθα (Comp.). Vol. 3. Αθήνα. [In Greek].

12. Tsentralnyi derzhavnyi istorichnyi arkhiv Ukrainy v misti Lvovi [Central State Archive of Ukraine in the city Lviv]. Fond 129, Inventory 1, Unit 305. [In Greek].

13. Fonkich, B. L. (2002). Paleografia grecheskikh gramot Lvovskogo bratstva [Palaeography of the Greek charters to the Lviv Brotherhood]. In *Palaeoslavica*. Vol. 10, No. 2, pp. 282–289. Prague. [In Russian].

14. Shustova, Yu. E. (2009). *Dokumenty Lvovskogo Uspenskogo Stavropigiiskogo bratstva (1586–1788): Istochnikovedcheskoe issledovanie* [The documents of the Lviv Dormition of Mary Stauropegian Brotherhood: sources' study]. Moscow. [In Russian].

15. Fonkich, B. L. (2015). «Kodeks» Lvovskogo Uspenskogo bratstva (k istorii rukopisi v kontse 1580 – nachale 1640-kh gg. [Codex of the Lviv Dormition of Mary Brotherhood (on the history of the manuscript in the late 1580s — the beginning of 1640s). In *Rossia i Khristianskii Vostok* [Russia and the Christian East]. Is. 4–5, pp. 140–162. Moscow. [In Russian].

16. Isaevich, Ya. (1966). *Bratstva ta ikh rol u rozvytku ukrainskoi kultury XVI–XVIII st.* [Brotherhoods and their role in development of Ukrainian culture in the 16th–18th cc.]. Kyiv. [In Ukrainian].

17. Skocylas, I. (2010). *Halytska (Lvivska) yeparkhia XII–XVIII st.: orhanizatsiina struktura ta pravovyi status* [Halych (Lviv) episcopcy in the 12th–18th cc.: organizational structure and juridical status]. Lviv. [In Ukrainian].

18. Fonkich, B. L. (1994). Ierusalimskii patriarkh Feofan i Rossia. Obzor grecheskikh gramot Tcentralnogo gosudarstvennogo arkhiva drevnikh aktov [Jerusalem Patriarch Theophanes and Russia. Review of the Greek charters in the Central State Archive of the Old Acts]. In *Ierusalim v russkoi kulture* [Jerusalem in Russian Culture]. A. L. Batalov and A. M. Lidov (Eds.). Pp. 212–218. Moscow. [In Russian].

19. Apanovich, K. O. (2013). Ierusalimskii patriarkh Feofan i vosstanovlenie pravoslavnoi ierarkhii 1620 goda v Rechi Pospolitoi: religiozni i politicheskie aspekty [Jerusalem

Patriarch Theophanes and reinstallation of Orthodox hierarchy in 1620 in Rech Pospolita: religious and political aspects]. In *Vestnik Polotckogo gosudarstvennogo universiteta. Seria A: gumanitarnye nauki* [Bulletin of Polotsk State University. A Series: humanitarian studies]. No. 9, pp. 59–65. Novopolotck. [In Russian].

20. Chentsova, V. G. (2015). Portrety ierusalimskogo patriarkha Feofana na gramotakh [The portraits of Jerusalem Patriarch Theophanes in the charters]. In *Drevniaia Rus. Voprosy medievistiki* [Old Rus. Mediaeval Questions]. Vol. 3 (61), pp. 136–137. Moscow. [In Russian].

21. Gramota ierusalimskogo patriarkha Feofana, uchrezhdayushchaia pri Kievskom Bogoiavlenskom bratstve, patriarshuiu stavropigiiu. 1620. Maia 26 [The charter of Jerusalem Patriarch Theophanes on establishing Stauropegia for Kyiv Theophany Brotherhood]. (1874). In *Sbornik materialov dlia istoricheskoi topografii Kieva i ego okrestnostei. Otdel III. Izvestia gramot i dokumentov* [Collection of Materials on Historical Topography of Kyiv and Urban Areas. Pt. 3. Charters and Documents]. Kyiv: tipografia E. Ia. Fedorova. [In Russian].

22. Sukhix, L. A., Strashko, V. V. (2012). Do perebuвання 1620 roku Yerusalym'skoho patriarkha Feofana v Kyievi [About the visit of Jerusalem Patriarch Theophanes to Kyiv in 1620]. In *Arkhivy Ukrainy* [Archives of Ukraine]. No. 1, pp. 217–229. [In Ukrainian].

Yevhen Kostiantynovych Chernukhin,

Candidate of Philological Sciences,

Senior Researcher of Judaica Department, Institute of Manuscript

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine

ORCID: 0000-0003-4906-0787

e-mail: geikle@hotmail.com

The Charter of the Ecumenical Patriarch Jeremias II to the Rohatyn Orthodox Brotherhood of the Nativity of the Blessed Virgin Mary (from the collection of Metropolitan Andrii Sheptytskyi preserved in the Institute of Manuscript of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine)

The aim of the research is to consider the structure, contents and textual specifics of additional notes of the Charter issued by the Ecumenical Patriarch Jeremias II for the Rohatyn Orthodox Brotherhood of the Nativity of the Blessed Virgin Mary in 1589 as well as to provide the translation and review of the original text. **The methodology of the research** predefines complex application of comparative and empirical analysis of historical documents as well as use of specific methods of codicology and palaeography. **The scientific novelty.** The paper shows the results of the pilot profound research of the Greek Charter text. The data proving tempering with the document is presented and the personality of the person who altered the Charter is defined. The probable causes for editing the document are stipulated; the commentary on the additional notes is given; the illustrations, original text quotes and translations are provided. **Conclusions.** The Foundation Charter, that in 1589 was granted by The Ecumenical Patriarch Jeremias II to the Rohatyn Orthodox Brotherhood of the Nativity of the Blessed Virgin Mary, was signed and validated by the majority of Orthodox hierarches of the Polish–Lithuanian Commonwealth. Later in 1616–1617 the Charter was used as a tool for protection of the rights

and freedoms of the members of the Brotherhood of Rohatyn within the new political agenda. That entailed the tempering with the document with introduction of new regulations by Joasaph, the Metropolitan of Monemvasia, who left his signature on the altered Charter. The latter altered version of the Charter was later endorsed by Petro Mohyla, the Metropolitan of Kyiv.

Key words: Patriarch Jeremias II, Orthodox Brotherhoods, Rohatyn, Metropolitan Joasaph of Monemvasia, Patriarch's charters, Greek manuscripts.

Евгений Константинович Чернухин,

кандидат филологических наук,

старший научный сотрудник отдела фонда иудаики Института рукописи

Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского

ORCID: 0000-0003-4906-0787

e-mail: geikle@hotmail.com

Грамота Вселенского патриарха Иеремии II православному братству Рождества Пресвятой Богородицы в Рогатине (из коллекции митрополита Андрея Шептицкого в Институте рукописи Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского)

Цель работы. Рассмотрение структуры, содержания, текстологических особенностей и сопутствующих записей грамоты, данной в 1589 г. Вселенским патриархом Иеремией II православному братству Рождества Пресвятой Богородицы в Рогатине, а также критическое издание текста и его перевода на украинский язык. **Методология** исследования включает комплексное использование сравнительного и эмпирического методов исследования исторических документов с привлечением специальных методов кодикологии и палеографии. **Научная новизна.** Впервые проведено текстологический анализ греческой грамоты, представлены сведения о позднейшем вмешательстве в первичный текст, установлена личность исполнителя. Высказаны предположения относительно цели внесения изменений, приведены и прокомментированы сопутствующие записи, представлены иллюстрации, оригинальный текст и перевод. **Выводы.** Выданная в 1589 г. Вселенским патриархом Иеремией II православному братству Рождества Пресвятой Богородицы в Рогатине учредительная грамота была подписана и вскоре подтверждена большинством православных иерархов Речи Посполитой. Позднее, в 1616–1617 годах, грамота была использована для дальнейшей защиты прав рогатинских братчиков. В текст грамоты были внесены соответствующие изменения рукою бывшего митрополита Монемвасийского Иоасафа, представителя Вселенского патриархата, который оставил на грамоте свою подтверждающую подпись. Этот измененный текст был позднее еще раз подтвержден митрополитом Киевским Петром Могилой.

Ключевые слова: патриарх Иеремия II, православные братства, Рогатин, митрополит Монемвасийский Иоасаф, патриаршие грамоты, греческие рукописи.

*Стаття підготовлена 7 травня 2019 року;
подана до друку 14 травня 2019 року.*